

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas Võrus

29. augustil 2021 möödub 95 aastat dr Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba avamisest Võrus. See ausammas on Eestis esimene eestlasele püstitatud monument avaliks ruumis.

Ausamba sai Võru tänu 1923. aastal asutatud Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Seltsile, mille tööd juhtisid Jakob Teder ja Johannes Käis.

Kreutzwaldile ausamba püstitamine oli päevakorral olnud juba 1891. aastal. Siseministeeriumisse saadetud vastavale palvekirjale vastati siis ainult loaga asetada Kreutzwaldi büst Võru linna haiglasse.

1910. aastal tegi skulptor August Weizenberg ettepaneku Kandle Seltsile püstitada Kreutzwaldile mälestusmärk. Weizenbergil oli juurde lisatud ka kavand: Lauluisa pronksist rinnakuju graniidist alusel. Seltsil puudusid selle mõtte teostamiseks rahalised vahendid.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi ausamba püstitamise mõtte eellood.

Meie lauluisa ausamba püstitamise lugusid teavad ehk mõned, kuid samba püstitamise mõte mõllus juba ammu mõrulaeste meeles. Rahjals ainult ei läinud kavatsus mitmesugustel põhjustel täide.

Kende ridade kirjutaja oli 1891. aastal Võru maakonna 2. jaoskonna talurahva asjade komisjari Brujewitsch'i juures kirjutajaks. Tolle aasta juuni kuul läks Brujewitsch ametipuhkusele ja tema asendajaks jäi 1. jaoskonna komisjar parun Maybell. Sel ajal saadeti komisjari kätte kubernerilt üles palvekirja, milles luba paluti üles seada endisele Võru tohterile Kreutzwaldile ausammast. Kirjale olid alla kirjutanud mõned Werfora walla mehed Jaan Sibulaga esotsjas. Oli umbes 10–12 allkirja, kelle omad, pole mul enam meeles.

Kui komisjar Brujewitsch'il selle palvekirja tohtja oma arvamine oleks tulnud avaldada, oleks ta ausamba püstitamise mõttele kindlasti vastu olnud. Aga Maybell, kuigi parun, kuid selle maa mees — Saalu'e mõisa omanik — oli siiski minuga peri, et ausamba avamine tuleks lubada. Oige samba püstitamise põhjus jäi muidugi nimetamata, ta palvekirjas ei olnud see üles antud. Vastuses kubernerile sai kirjutatud, et palujate soov peaks täidetama, sest kadunud Kreutzwald oli kogutud andmete järel tart ja hoolas tohter, kes iseäranis palju inimesi omal ajal mõlanud tõhutõbe oal surmast pääst-

nud. Sai ta mõni sõna „Kalewipojast“ öeldud.

Käis mõni aeg mööda ja palujad said siseministeeriumilt vastuse, et neil lubatakse Võru linna haigemajasse (!) dr. Kreutzwaldi rinnakuju üles panna.

See luba jäeti muidugi tarvittamata. Mõnda lõppes Vene ajal esimene katse Kreutzwaldi ausamba püstitamisel luba saada. Ksi jäi selle järele täitja soiku.

Jät soiku, kuni Võrumaalt pärit kujurauja Weizenberg selle küsimuse uuesti üles tõstis. 1910. a. ümber pööras kadunud Weizenberg ettepanekuga „Kandle“ seltsi poole, et see laseks temal furnud Wiru laulitule ausamba valmistada. Weizenbergil oli oma kirjalikule ettepanekule ka kavand juure lisatud. Selle järele oleks samba alus tahutud graniidist valmistatud, kuna aluse otja oleks paigutatud lauluisa pronksist rinnakuju. Sammas oleks maksma läinud kuni 1000 rubla. „Kandle“ seltsi eesotsjus arutas tehtud ettepanekut tõsiselt, kuid seltsi kitsas aineeline seisutord ja üldine rahapundus ei lastnud kavatsusi teostada.

Nüüd on siiski nii laugele jõutud, et „Kalewipoja“ looja ausammas Võru puistesillu ehk. Seetord tuleb tänada kooliõpetajat Jakob Tetre, kes mõni aasta tagasi selle mõtte üles mõttis, asja õhutas ja niitaugele wiis, et Võru seltskond selle etteotsa astus ja nüüd õnnelikult ammupe mõtte ta teostas. J.

Korraldati kontserte, loenguid, luuleõhtuid, tutvustati Kreutzwaldi elu ja loomingut. Korraldati 1000 lehega korjandus ajavahemikul 07.04.1924-31.10.1924, täidetult laekus koos rahaga tagasi 585 lehte (summas 271 094 Emk).

Tulemal pühapäeval korraldatakse tooliõp. hra Tederi poolt „Kandle“ aias ja saalis pidustused, mille sissetulek läheb Dr. Krengwalbi auksamba ehitamiseks. Alapidu algab kell 4 päeval. Esinemad Andersoni orkester, Tederi lastekoor j. t. Öhtul „Kandle“ saalis muusikalised etteanded ja näidendid.

Laupäeva õhtu kino „Saturni“ jässetulel on sama otstarbeks lubatud.

„KANDLE“ Selts.
 Teisipäeval, 30. augustil
aiakontsert.
 Gesel'arad orkester ja laulusoor.
 Sissetulek Dr. Kreutzwaldi ausamba ehitamiseks.
 Piletite hinnad: 60, 40 ja 25 marka.
 Pakatus kell 1/2 9 õhtul. Ueb internatega ilustatud.

Wõru Teataja nr 96, 30.08.1921

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise Selts.

(inglise keel) (eesti keel) (saksa keel)

Korjandusleht Nr. 515

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba hääks.

Wäljaantud: R. Vilgander, Võru, Kasari tä. 2, Sõnnu

Korjandus lubatud Siseministeeriumi
Politsei Peavalitsuse poolt 5. aprillil 1924
aastal Nr. 3359-a all, kuni 31. oktoobrini
1924 aastal.

Juhatuse esimees: J. Teder

Likmed: J. Teder, K. Kõrre, R. Vilgander

Nr. Nr. järje- korras.	Annetaja nimi.	Summa (korratud tähtedega).	Annetaja allkiri.
1.	Judith Noona	10 mk. kümme! mark	Noona
2.	Marion Kaurin	5 / Viis! mark	Kaurin
3.	Juho Pidas	10 / kümme! mark	Pidas
4.	Elaine Kõrre	5 / Viis! mark	Kõrre kirjutas
5.	Lise Tõlv	5 / Viis! mark	Siis kirjutas
6.	Ann Põhustmaa	5 / Viis! mark	Põhustmaa
7.	Jaak Siidra	5 / Viis! mark	Siis kirjutas
8.	Marion Pidas	5 / Viis! mark	Pidas
9.	Marion Noona	5 / Viis! mark	Noona
10.	S. Vester-Narva	5 / Viis! mark	Siis kirjutas
11.	Jaak Pidas	10 / kümme! mark	Pidas
12.	Rudolf Pidas	5 / Viis! mark	R. Pidas
13.	Mai Kõrre	5 / Viis! mark	Siis kirjutas
14.	Jaak Kaurin	5 / Viis! mark	Siis kirjutas
15.	Rudolf Vilgander	15 / Viiskümme! mark	Rudolf Vilgander
	Jõnnu	100 / sada! mark	
	Sõnnu	27 septembril 1924	
		Kõrre R. Vilgander	
		Marion Noona, jaan. arv. 1946	
		Marion Noona	
		Võru Ühispank	
		J. Teder	

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba kavandite võistlus

29. detsembri 1924. aasta koosolekul otsustas Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Selts välja kuulutada Kreutzwaldi mälestussamba kavandite võistluse tähtajaga 1. aprill 1925. Tingimustes oli aluse kõrguseks ettenähtud 10 jalga ning maksumus ei tohtinud ületada 800 000 marka. Võistlus ebaõnnestus, laekus 15 kavandit seitsmelt autorilt, kuid ükski neist ei rahuldanud hindajaid. Hindamiskomisjoni kuulusid: skulptor J. Koort, Võru maakonnaavalitsuse tehnika osakonna juhataja P. Mägi, Võru linnapea Fr. Suit, KMJS juhatuse esimees J. Käis.

Teadaanne.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise Selts Võrus kuulutab välja Dr. Kreutzwaldi mälestusmärgi kavandite võistluse järgmistel alustel:

1. Mälestusmärgi kavandite esitamise tähtaeg 1. aprill 1925. a. Võrus.

2. Mälestusmärgi aluse kõrgus kuni 10 jalani.

3. Hind kuni 800.000 marka.

4. Esitajate tähtaeg 1. aprill 1925. a. Võrus.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi juhatusele.

Soovitame kavandid esitada joonistustena ja mudelitena.

Auhindadeks määratakse: I auhind 15.000 marka, II auhind 10.000 marka. Seltsile jääb õigus ka teisi kavandite loomise eest hinnaga omandada. Kavandite läbivaatamine toimetatakse 3-liikmelise asjatundjate komisjoni poolt. Kavandi autori täielik nimi ja aadress peab olema finantsi ümbrises, millel sama märgi mis kavandilgi. Arvatakse ainult need ümbrised, mis vastavad auhinnaäärilisele tunnistatule kavandile. Võistluse tagajärgedest antakse teada ajakirjanduse kaudu.

Wõrus, 31. detsembril 1924. a.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi juhatuse.

Vaba Maa nr 5, 08. jaanuar 1925

Kavandite hulgaft parema väljavali-
jaks ja vastuvõtjaks otustati valida ko-
misjon, kuhu kuulaks kaks kunstnikku, lin-
nawal. esitaja, maakonnaw. tehn. osal.
juhat. ja feltfi enese poolt üks esitaja.

Et sisetulnud mälestussamba kavan-
dite kohta ka rahwa armamist teada saa-
da, selleks pannakse kõik kavandid 19. ap-
rillil feminari faalis välja, kus neid iga
asjast huvitatutele waadata võib. Samal
ajal korraldatakse rahwahääletust, et selgu-
sele lõnda, mis sugust kavandit rahwa ena-
mus paremaks peab.

Wõru Teataja nr 37, 02. aprill 1925

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi juhatuse
teatab, et pühapäeval, 19. aprillil 1925. a. rannatse vaatamiseks välja Võru õpetajate
seminari faalis,

Kreutzwaldi mälestusmärgi kavandid,

et võimaldada kõigile asjast huvitatutele kavanditega tutvuneda ja oma armamist nende kohta
avaldada.

Näitus on avatud kella 1 p. kuni k. 5 õhtul.

Juhatus.

Wõru Teataja nr 42, 18. aprill 1925

Skulptor Aleksander Denissov oma kavanditega, sh keskel ka Kreutzwaldi ausamba üks kavanditest

Fr. Kreutzwaldi mälestusmärgi kavandite näitus Võrus.

Näitusel 15 kavandit. Püstitamiseks mitte üheski kohane.

Pühapäeval, 19. apr., oli Võru seminari ruumides välja pandud 15 kavandit Fr. Kreutzwaldi mälestusmärgi kohta, neist 6 kavandit kujutena ja 9 paberile joonistatud. Päeva jooksul käis näitust vaatamas üle 100 inimese. Et kavandite kohta seltskonna arvamist teada saada, oli korraldatud toimetond lasti välja pannud, kuhu vaatavad oma arvamised ühe või teise kavandi kohta võisid sisse lasta. Auhinna määramiseks oli moodustatud komisjon, kuhu kuulusid kunstnik Root, Fr. Kreutzwaldi nime jäädvustamise seltsi esimees seminari dir. Rätis ning linna- ja maakonnavalituse esitajad. Komisjon leidis, et kavanditest ükski esimese auhinna vääriline ei ole, seetõttu kavandite eelarved on märksa vähemad võetud, kui mälestusmärgi

ehitus kavandite järele tegelikult maksma läheks.

Teise auhinna, s. o. 10.000 m. vääriliseks arvati kavand nr. 2, mis kujutab Fr. Kreutzwaldi punase graniidi alusele asutatud tugitoolil istuvat.

Kavand nr. 11, mis paberile joonistatuna välja pandud, otustati ostuteel omandada ja määrata selleks 5000 mrl. Võistlejate kirju avades selgus, et kavandi nr. 2 esitaja oli M. M. Denisov Võrust ja nr. 11 esitaja J. Kaubsepp Antslast. Vaatajate arvamiste arvamisel tuli ilmsiks, et ka vaatamaskäijad oma poolehoidu nr. 2 olid annud. Nimelt oli kavand nr. 2 kogu antud häälest 46 prots. saanud.

Püstitamiseks ei leitud kavandid küllalt kohased olevat.

Postimees nr 105, 20. aprill 1925

Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestussamba asjus.

Ragu teada, oli 19. aprillil välja kuulutuse põhjal sissetulnud kavandite läbi vaatamine Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestussamba jaoks. Järele vaatustel selgus, et mälestussamba ehitamist ühegi sissetulnud kavandi järele soovitav ei ole ette võtta. Peatama jäädv. küll kunstnik Denisovi kavandi juure, mille poolt oli ka publikumi enamus, kuid mälestussamba püstitamise küsimuse lahendamiseks valitud komisjon ja teised asjatundjad olla arvamisel, et kunstnik Denisovi kavanda järele mälestussammast 800 tuhande margaga eest valmistada ei saa, milline

summa on liiemäärana ette nähtud. Komisjon otustas teha ettepaneku veel kunstnikkudele prof. Adamson'ile, Melnik'ile ja Rooti'ile, et nad ka oma poolt kavandid esitaksid. Kui see sündinud, siis võetakse kavandite kohta lõpulit seltsukoht. Selle küsimuse kohta tahame lähemal ajal veel sõna võtta, kui andmed ja kalkulatsioonid saanud oleme mälestussamba hinna kohta ühe või teise kavandi järele.

Wõru Teataja nr 50, 07. mai 1925

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestusmärgi kavandite võistlus.

S. Mitšurini foto ja kirjeldus.

A. Denisovi mudel.

Lauluisa Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba kavandite võistlus oli, nagu teada 7. aprillil s. a. Hindamiskomisjon tunnustas esoleva projekti 2. auhinna vääriliseks ja määras tema autorile kunstnik A. Denisovile autasuks 10.000 mkr. Siiski otsustas komisjon mitmesugustel põhjustel mälestusmärgi püstitamisest selle mudeli järele loobuda ja usaldas mudeli valmistamise prof. Adamsonile.

Pildil A. Denisovi kavand, Wõru Teataja nr 73, 05. juuli 1925

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba kavandid:
skulptorid Rudolf Sõrmus (alates 1936. a Saaring);
Aleksander Denisov; Voldemar Melnik

Lõpuks otsustas Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Selts pöörduda skulptor Amandus Adamsoni poole. Leping sõlmiti 21. juulil 1925. aastal. Lepingus oli detailselt ette antud, missugune mälestussammas pidi välja nägema, töö tähtajaks 01. august 1926. Adamsoni kavandi järgi pidi mälestussamba alumine osa olema graniidist, ent kuna raha ei jätkunud (samba hinnaks tuli 858.980 marka), siis valati alus betoonist. Mälestusmärgi pronksist osad valmistas A. Adamson Itaalias, mis toodi sealt laevaga Tallinna ja edasi rongiga Võrru. Kreutzwaldi kuju kaalus 532 kg.

Fr. Kreutzwaldi mälestusmärgi valmistamine alanud.

Mälestusmärgi valmistab prof. Adamson. Loodetakse 1926. a. septembriks valmis saada.

Fr. Kreutzwaldile mälestusmärgi valmistamine, mis on ette nähtud püstitamiseks Võru linna puististiku, on nüüd tegelikult alanud. Summade kogumine selleks otstarbeks algas 1924. a. mais. Korjandus korjanduslehtedega on annud umbes 320.000 marka. Riigivanema käputada olivatest erisummadest on saadud 200.000 mkr. Praegu on üldse koos 600.000 mkr. Raskesti tekib vastuvõetava kavandi saamine. Väljavalitud mõistluse peale tuli küll kavandid, kuid nendest ei leitud ühtegi vastuvõetavat. Lõpuks pööras mälestusmärgi püstitamise komisjon meie vanemate kunstnike poole, kes ka omad kavandid esitasid. Peatama jäädki kujur prof. Adamsoni kavandi juure, mille järele nüüd mälestusmärgi valmistamine viimase poolt alanud.

Püstitatav mälestusmärk kujutab Kreutzwaldi pronksist kuju, betoonist alusel istumas. Allpool, betoonist osa küljel, lauluisa kuju paremal küljel rahvalaulikeid kujutav. Esiküljel, all isteen Kalewipojast „Kalewipoeg

põrgu väraval“. Külgedel istuvad Kalewipojast. Samba alumine osa valmistatakse betoonist, 9—10 jalga kõrge. Selle osa peale tuleb Kreutzwaldi pronksist kuju, üle 4 jala kõrge.

Mälestusmärgi üldine kõrgus 14 jalga. Praegu töötab hra Adamson Itaalias pronksist osa kallal. Betooni osa valmistamine algab tuleval aastal Võrus.

Murgakivi paunemist kavatsetakse toimetada tuleva aasta aprilli lõpul ehk mai algul. Mälestusmärgi loodetakse sama aasta septembriks valmis saada, mil siis ka avamine oleks. Sõlmitud lepingu järele läheb mälestusmärk maksma 800.000 mkr. Nagu eelpool lähendatud, on 600.000 mkr. sellest juba koos. Võru linnavalitsus on lubanud suurema summana teetada, mida muudugi maakonnavalitsus tegema saab. Peale selle ei tohiks ka teiste maakondade omavalitsused, organisatsioonid, kogu jeltsfond, ja teised üleriiklised asutused asja vastu külmaks jääda.

1926. aasta juunis algas Võrus samba betoonist aluse valmistamine. Töid juhtis insener Villem Vaher.

Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestussamba püstitamistööd algamas.

Sauluisa Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestussamba lugu, mille prof. Adamson Itaalia wälja raius, on sealt juba Tallinna jõudnud ja tuuakse lähemal päewil Võrru.

Samuti algavad lähemal ajal mälestussamba mundamendi ja aluse valmistamise tööd, mida saab juhtima prof. Adamsoni wolinik ins. Vaher.

Rõpulille püstitamistööd sõidab juhtima hra Adamson ise.

Mineltne lülg Kreutzwaldi mälestuse jäädwustamise seltsile enam muret ei tee. Koos on juba ümmarguselt 785.000 mt.

luna mälestussammas ühes püstitamise

lulubega lepingu järele 800.000 mt. maksma lähneb.

Suuremad summad — saadi üleriiklisest korjandusest 400.000 mt., toetus riigivanemalt 200.000 mt., linnawalitsuselt 50.000 mt., maakonnawalitsuselt 25.000 mt. ja älejäänud summa mitmesugustest korjandustest, annetustest, liitmematstust jne.

Mälestusmärki püstitatakse linna puestiku, ülewalt allawiwa pealõnnitee ja pikuti puestikust läbiläiwa lõnnitee lõiku, mise lohale, ülewalt minnes pahema; lattu. Koht on igatahes kõige sündsam mis mälestusm. Võrus ühse leida wõis'

Wõru Teataja nr 62, 29. mai 1926

Kreutzwaldi mälestussamba maakividest aluse ehituse algus, vasakul Johannes Käis, 1926

Lauliku kuju Võrus.

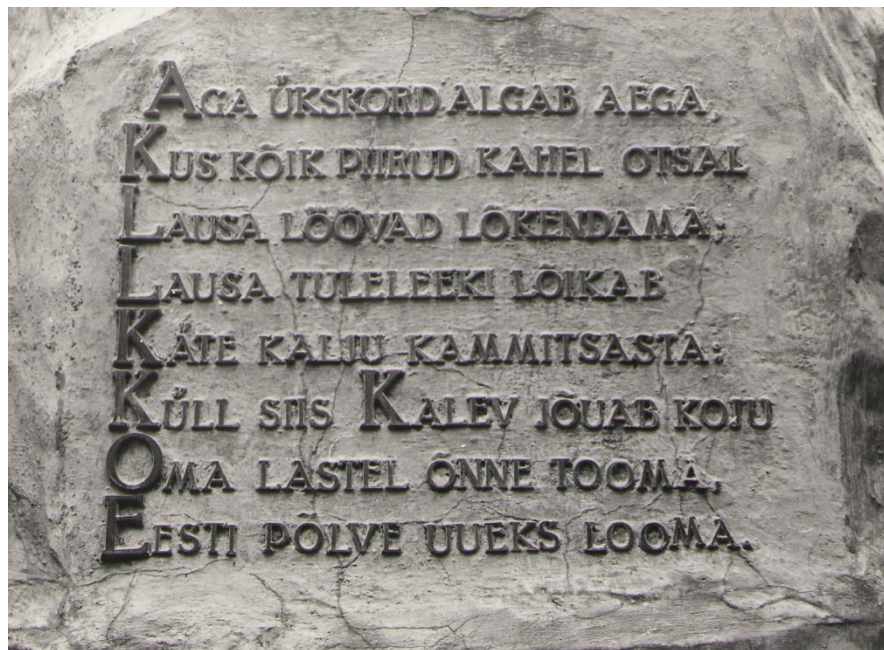
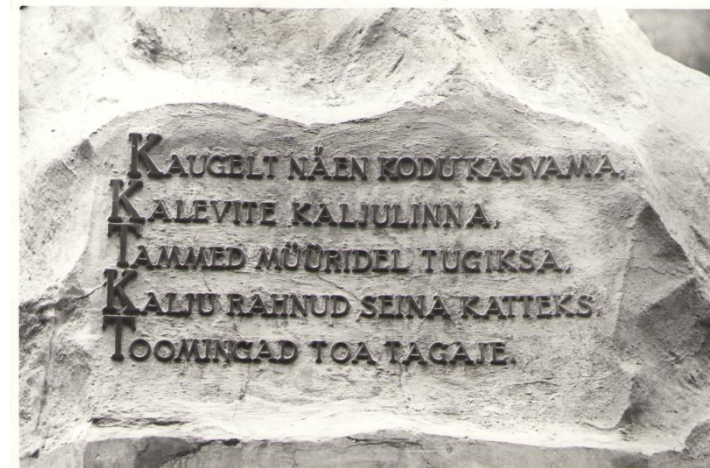
Dr. Kreuwalbi ausamba püstitamine edasi liikutud.

Teatawasti otsustas Dr. Fr. R. Kreuwalbi mälestuse jäädvustamise selts laulikule juba tänawu suwel ausammasi püstitada, mille eeltöödega alguft on tehtud.

Nii on prof. Adamson, kes mälestusamba valmistama peab 800.000 marga eest, Kreuwalbi kuju Itaalias juba valmistanud, mis läinud nädalal Võrusse jõudis, samuti ka ausamba külgebele asetatawad bareljeefid „Eesti rahwalaulik“ ja „Kalewipoeg põrgu wärawas“.

Ausamba tehnilise püstitamise töö on prof. Adamson usaldanud ins. Wäher'i kätte, kes otsekohe peale jaanipäewa ausamba aluse valmistamisega peale hakkab, milleks materjali kohale weetakse. Kuju jalale asetamise puhul tuleb prof. Adamson ise ka Võrusse mõnesuguseid näpunäiteid andma.

Ausamba awamine pibi esialgsete arwamiste järele 25. augustil s. a. sündima, s. o. Dr. Kreuwalbi surmapäewal, kuid et sel ajal loolkäpilased weel kõik maal on, siis otsustati ausamba awamine septembri esimeste päewade peale edasi liikata.

Nurgakivi pandi **27. juunil** suure pidulikkusega. Nurgakivisse asetati mälestusakt kuupäeva, riigikogu juhatuse liikmete, valitsuse liikmete ning kohalike tegelaste nimedega, ajaleht „Wõrumaa Elu“ ja „Wõru Teataja“, piduliku ürituse kutse ja kava ning üks Eesti Vabariigi mark.

Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi

korraldusel pannakse

Pühap., 27. juunil s. a. kell 1 päewa

Wõru linna püestikus pidulikkult

Lauluisa mälestussambale nurgakivi.

Talituse kawas on:

Waimulikud kõned J. Martensenilt ja J. Rõbakowilt, kõne seltsi juhatuse esimehelt J. Käisilt, laule „Kandle“ seltsi koorilt J. Prügi juhatusel ja muusika palasid orkestrilt J. Kostabi juhatusel.

Talitusel võetakse vastu wabatahtl. annetusi mälestussamba kapitali heaks. Kõiki, kellele lauluisa mälestus kallis, palub osa wõtma nurgakivi panemisest

Seltsi juhatus.

Nurgakivi F. R. Kreutzwaldi mälestussambale.

Pidulik talitus läinud pühapäewal.

F. R. Kreutzwaldi mälestussamba aluse walmistamise tööd algasid juba warem, kuid läinud pühapäewal oli mälestussambale pidulik nurgakivi panek. Ilusast ilmast hoolimata ei olnud osawõtjate arv siiski nii suur kui ta Wõru elanikkude arvule wastawalt oleks wõinud olla. Siiski aga oli mälestussamba ümbrus tiheda rahwahulgaga täidetud.

Piduliku talituse awas õpetaja Martensen waimuliku kõnega. Sütitawate sõnadega tähendas ta muuseas:

„F. R. Kreutzwald on oma „Ralewipojaga“ asetanud Eesti rahwale mälestusmärgi, mis ei paista mitte ainult meie kodumaal, waid tema ulatab ille terve maailma. Tänuks Eesti rahwas püstitab siin oma suurwaimule mälestussamba, mis ei ole küll wõrreldaw „Ralewipoja“ suuruslega, waid mis siiski annab tunnistust, et Kreutzwaldi sõnad ei ole langenud taljusele pinnale.

„Ralewipoja“ waim on walguise waim, mis wõitleb sortsidega ja kõige halwa wastu. Eesti rahwas on oma ajaloo keskel kõige aja pidanud wõitlust sortside wastu, kes tõusid küll läänest, küll idast. Ja kuigi ka Eesti rahwal on mõõd lõiganud tihki jalad, pole ta siiski jäänud peatama, waid alati sammunud wõidu poole. Meie wõitleme seni, kuni meie kodumaalt on kadunud kõik sortid, kes oma äraandliku käe tõstawad Eesti

rahwa wastu, kuni kõik sortid kaowad Wõrust ja Wiljandist, Pärnust ja Peterist, Tartust ja Tallinnast. See mälestussammas olgu siis manitsus, et ükski isamaa poeg sellest wõitluses ei taganeks.“

Selle järele õnnitab õpet. Martensen ausamalt sõnadega: „Mis sina, jumal, õnnistab, see on õnnistatud. Sellepärast õnnistan mina selle ehitatawa kuu selleks märgiks, mis siin Lammula järwe kaldal peab manitsema, et see tuli, mis Friedrich Reinhold Kreutzwald oma „Ralewipojaga“ on sütitanud, ei kustuta üldgi, waid Eesti poegade ja tütarde südames loibats igawesti.“

Selle järele peab waimuliku kõne preester Rõbakow ja õnnistab mälestussamba: Meie püstitame selle samba, et Kreutzwaldi waim elaks meie keskel ja et see waim aitaks meie isamaa wabadust kaitsta.“

Pärast esineb etteandega puhtpillide orkester hra Kostabi juhatusel, millele järgneb F. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi esimehe hra Käisilt lühilene üllewaademälestussambaajaloost. Hoolimata sellest, et mõned ringkonnad pealinnas õige ironiseerwalt on käsitanud seltsi tegewust, on jõutud seltskonna ja omavalitsuste toetusel siiski nii suur jumma koguda, et mälestussamba ehituskulud wõib puhtas rahas tasuda.

Rawa järele pidi esinema pidulikul

talitusel ka laulukoor, kuid nagu kuulda, olewad lauljad hommilul sõitnud Roosi saarele.

Pärast terwitusi nii telegraafi teel kui ka suusõnal osetatats samba alusesse järgmine akt:

Mälestusakt.

„Rohtearwulise rahwa osawõtul pandi sellele lauluisa Fr. R. Kreutzwaldi mälestussambale nurgakivi Wõru linnas jaanikuul 27. päewal 1926. a. Eesti demokraatliku wabariigi iseseiswuse IX aastal 3. Riigikogu koostuustunud 22. juunil 1926. a. Tema juhatus: esimees R. Einbund, abiesimehed M. Martna ja R. Penno, sekretärid M. Zuhkam, R. Kornel ja J. Pilestar.“

Edasi loetletats aktis Wabariigi praeguse walitsuse litgete nimed, Riigikogu poliitiline koosseis, Wõrumaa koosteliidu juhatuse, Wõru maakonnawalitsuse, Wõru seltside ja organisatsioonide juhatuste ja koolide juhatajate isiklik koosseis, kohalikud ajalehed ning antats andmeid F. R. R. mälestuse jäädvustamise seltsi ning mälestussamba püstitamise tööde üle.

Ühes aktiga asetatats sambasse weel üks eksemplar „Wõrumaa Elu“ ja „Wõru Teatajat“, üks piduliku talituse kawa ja kutse ning üks metallmark.

Pidulik talitus lõppes hümniga.

*Amandus Adamson Kreutzwaldi kuju
paigaldamist juhendamas, 1926*

*Fotol vasakult monumendi aluse
valmistaja ja püstitaja insener Villem
Vaher, skulptor Amandus Adamson,
Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise
Seltsi esimees Jakob Teder, 1926*

*Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Seltsi
juhatuse ja ausamba ehitajad, 1926*

Fr. Kreutzwaldi ausamba awamine

toimitatse 29. ffp.

F. Kreutzwaldi ausamba püstitamis-
tööd, mis algul õige jõudsasti edenesid,
jõudsid peagi nii kaugale, et bronskujude
wõis omale kohale asetada. Kujule
pandi walge linif pähe, ja nii ta nüüd
seisab: uudishimulik publikum näeb ai-
nult betoonalust ja mingisuguseid wäga
raskeid jalgu.

Wiimasel ajal aga on jälle mingit
tasapisi tegutsemist samba ümber: laotatakse kruusa laiali ja on raiutud puid
õredamaks. Et suwel linn tühi, selle-
pärast arwatawasti ei tahetud awamis-
talitust pidada enne sügist. Nagu nüüd
poolametlikult kuulda, olewat ausamba
awamine 29. ffp. Runa 30. ffp. algab
koolides õppetöö ja samal päewal on
ka Wõru näitus, siis wõib loota, et sel-
pühul awamistalitusel wõiwad kerge-
mini peasebada ka hulk inimesi wäljast-
poolt Wõru. Tseremoonia kawa ei ole
meie weel kuulnud.

Wäitefe albumi

Kreutzwaldi üle kawatseb korraldaw
komitee ausamba awamise puhul kirjastada.
See album kujutab endast kümne
väljarebitawa postkaardi komplekti, kuhu
mahutatud on üleswõtted Kreutzwaldi
majast Wõrus, mälestussambast, hauast,
Wõru linnast jne. ning üks fatšimilje.

Võrumaa Elu nr 61, 11. august 1926

Wõrus, augusti kuul 1926. a.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise
seltsi juhatus palub Teid lahkesti osa võtta

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi ausamba
pidulikust avamisest

pühapäeval, 29. augustil 1926. a. Wõru linna puuestikus.

Algus kell 1 päeva.

Austusega

Seltsi juhatus.

Kutse Dr. Fr. R. Kreutzwaldi ausamba avamisele 1926

Mälestuseks
Dr. Fr. R. Kreutzwald'ist

tema ausamba avamise puhul Võrus,
29. augustil 1926. a.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi
mälestuse jäädvustamise seltsi väljaanne
1926. a.

Mälestussamba avamiseks anti
välja Dr. Fr. R. Kreutzwaldi
mälestusalbum, mis sisaldas 10
fotopostkaarti.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestusalbum.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba avamispäevaks kirjastab tema mälestuse jäädvustamise selts kümnest postkaardist koosneva mälestusalbumi. Albumis oleksid järgmised pildid: 1) Dr. Fr. Kreutzwaldi näopilt; 2) Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestussammas Võrus; 3) Seesama küljelt; 4) Maja, kus elas ja töötas Dr. Fr. Kreutzwald (ülesvõtte tehtud veel lauluisa eluajal); 5) Kreutzwaldi kirjutuslaud ühes raamatute ja waasiga; 6) Kreutzwaldi raamaturiinul waaside ja peegliga; 7) Kreutzwaldi käe- kirja näide — lühem terwituskiri; 8) Kreutzwaldi üliõpilaseaegne pilt, äratõpeeritud korp. „Estonia“ 50-aastase juubeli pidu kogupildist; 9) Kreutzwaldi haud Tartus ja 10) Ülesvõtte Võru linnast.

Võru Teataja nr 97, 21. august 1926

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi haud Tartus
Jaani koguduse surnuaial

Lauluisa Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestamiseks.

Wiru Laulikulle.

(Ta ausamba avamise puhul, 29. aug. 1926. a.).

Sind rahwas täna tänutundes austab Kreutzwald.
Weel elad waimus sa, me Lauluisa kallis, Wiru laulik.
Nüüd austus sulle, kui elasid, siis sappi, tuska kurnawalt
sind sundis jooma karik — kord waba kodumaa.
Su selge silm ja mõistus tark ning mõte aulik
siis oli nagu puuris lind — ei saandki wabadusse
lendama.

Sa wõitlesid ja wõitsid — wõitsid waimuga,
ei miski kohutand sind kitsalt wõitlusteelt,
waid julge, wahwana sa mürdsid tõkkeid, et laimuga
ei häbistataks maad, kus wõitles kord ka Lembit.
Sa peletasid warju, nõudsid walgust, Eesti keelt.
Ah, Wiru laulik, Wiru laulik, sa ise olidki ju Lembit!

Üks wiimaseid üleswõtteid
Dr. Fr. R. Kreutzwaldist.

Sul sõpru oli wähe, küll ainult öde Koidula
kes jagas Su'ga rahwa kurba, kurnat saatust.
Te üle koitis kauge kaunis koit — kord kodu kaunis
Luulela.
Sa Kreutzwald Koidulalle end Wõrust wäiksest pih-
tisid.
Kõik rahwamured jagasid ja kandsid hinges eitust,
jaatust —
ja ehtasid Eesti Waimukolde ning näit'sid suuna,
sihtisid.

Sa elad waimuna siin täna jälle Wiru laulik.
Su waikne walu, püüe, kannatus on rahwa wabaks
loond.
Sind täna tänutundes austab rahwas, kes julge, aulik,
On merelt kaugelt Kalew koju saabund ja kodumaa
on waba.
Sa Kreutzwald, wõitleja, kel mõõgaks sõna, toond
selle meile, mis kauni aardena jääb rahwa hinge
särama.

KARL EH RMANN

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba avamine 29. augustil 1926, katte eemaldas riigivanem Jaan Teemant

Kõnet peab riigivanem Jaan Teemant

*Fotol esireas vasakult:
teedeminister August
Kerem, KMJS esimees
Johannes Käis,
riigivanem Jaan Teemant,
pr Teemant, pr Kerem,
ausamba autor kujur
Amandus Adamson*

Fr. R. Kreutzwaldi ausamba avamine.

Riigivanema kõne.

Konetooli asub Riigivanem ja laulub: „Dugupeetud kaaskodanikud, wabad ja noored! Kes ei tunneks kunstnik Laipmanti pilti Kreutzwaldist ja selle pealt: „Rangel näen kodu kaswama“...? Dr. Kreutzwald nägi laugelt oma kodu kaswawat ja tema ennustus, tema ettenägemine oli õige. Midagi aga ei sünni ses kurtas maailmas ühendust: kõik on meie töö, meie tegutsemise wili. Ja kui Kreutzwald tegutses selle juhtimise waimus, siis oli ta pille kiirendada „Kalewipojas“ väljendatud ennustuse pealtse täideminetut.

Tuline armastus, paendumatu energia ja püsivus — need olid jõud, mis Kreutzwaldi tegutseda sundisid. Kui poleks olnud mitte seda kultuurisõitlust meie ajaloos läinud aastajal, poleks, võib olla, meie praegu mitte iseseiswariigi kodanikud. Seda wõitlust wõideldi esitaja küll taja ja targu, sest waenlase film oli tural walwas Eesti rahwa iga wõitfema enesewalduse üle. Kuid Kreutzwaldil olid selged need sihid, mis ta tahtis kättejaada.

Ma tardan, et wäga tihti hinnatatakse tähtsaid sündmusi meie rahwa elus wähem kui neid hindama peaks. Kui wabadusjõda tõi meie poliitilise wabaduse, kui meie wahwad sõjamehed oma wõrd walaftid ifamaa eest, siis olid nendad waimustatud sellest waimust, mida eendas Kreutzwald, sest ei ole tõstti rahwast, kui pole tõstti rahwuskultuuri ja sellest wõitluses kultuuri eest oli Kreutzwald üks esimestest. Meie wahwamad sõdurid ja paremad sõjawäejuhid, kes langeid lahinguwäljal — nende ja teiste wõitlajate ifamaa armastus oli Kreutzwaldi ja tema kaaskodanike tegutsemise järeltaja. Nendad olid läbitaswanud sellest waimust ja kui mitte poleks olnud seda suurt kultuurisõitlust, mida algatas Kreutzwald, siis ma tahtlefs wäga, kas meie oleksime suutnud oma poliitilise iseseiswuse saawutada.

Kui sarnane ifamaa armastus ja waim elab meie keskel, siis ei tarwitse meil mures olla. Ma julgen ütelda, et mina ei tarda meie rahwa tulewiku eest, olgugi et meid wõiwad ähwardada weel mitmed hädaohud. Väga see meie waimutangelase ja rahwastpetaja mälestus meie rahwas püsima igawestil. Wtan selle samba, mis armastus ja ja lugupidamine Kreutzwaldi tegewuse wastu on püstitanud.

Nende sõnade järele wabastab Riigivanem Kreutzwaldi kuju katkest. Rahwas laulab orlestri saatel hünni. Sügaw ja tõsine filmapill.

Järgneb waimulikkõne õpetaja J. Martenseni ja preester Rõbatowilt, kes mälestusammasi pühitfewad Euteri ja ap. õigeusu kumbe järele. „Randle“ seltsi legafoor laulab hra Raja juhatusel M. Seemanti mõjurika ja meeleolukohase „Weel taitse, kange Kalew“.

Waimuliku talituse järele wõtawad sõna linnapea F. Suit, maakonnaw. esimees A. Rohwer, S. Songi, W. Ernits, S. Prants, Th. Rõbatow j. t. Kõnede seeria on nii pikk, et hakkab awamistalitust asjatult loomama.

Telegraafi teel on terwitust ja häid soowe saatnud sõjaminister Soots, laub. tööstusminister Kornel, haridusministri abi Mikkelisaar, Läti saadik Sestis, J. Sõnison, L. Raudkepp j. t. Telegrammid on saatnud muuhulgas ka pea kõik maakonnad ja linnawalitfused üle kogu riigi. — Piduulik talitus hakkab lõpule jõudma. Rahwas on pargist hakanud laiali walguma. Kantatse ette lühike aruanne samba ehitamise kuludest, mille järele legafoor laulab weel paar laulu ning üks ilusam ja pidulik filmapill Wõru linna ajaloos on mõbda.

Mälestusfamba awamistest lätsid Riigivanem ja ministrid põllumajanduse näitust vaatama.

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba avamisel osalesid ka riigivanem J. Teemant, teedeminister A. Kerem, siseminister H. Laretei, ausamba autor skulptor A. Adamson, Võru linnapea Fr. Suit jpt. Kreutzwaldi mälestussammas anti üle Võru linnale.

Fr. Kreutzwaldi ausamba avamispeol Wõrus pühapäewal, 29. augustil wiibiwad külalised. Esmeses reas istuwad pahemalt paremale: teedeminister A. Kerem, komitee esimees dir. J. Räs, riigivanem J. Teemant, pr. Teemant, pr. Kerem, ausamba looja kujur prof. A. Adamson.

Lauluisa Kreutzwaldi mälestussammas awatud.

Suur rahwamurd awamisel. Riigivanem kõrwaldas katte.

Lauluisa Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba awamine läinud pühapäewal mõbdis suurejooneliht, millest wõttis osa mitmetuhande pealine rahwahulk, esotas riigivanema, siseministri ja teedeministri.

Kreutzwaldi mälestuse jäädwustamise seltsi esimehe, dir. Räsfi awafõna järele astus kõnetooli riigivanem J. Teemant ja pidas lühikese mõjuka kõne. Selles väljendas ta umbes järgmisi mõtteid:

Kes ei tunneks kunstnik Laipmanti pilti Kreutzwaldist — „Rangel näen kodu kaswawat.“ See oli nii, sest Kreutzwald nägi tõesti awafilmi oma kallist kodu kaswamas.

Ei saawutada midagi muidu kui püüwa töd wiljana. Paendumata energia, see oli tõusejõuks, mis pandis Kreutzwaldi ja tema laudu ka teiste eestlaste hinges liikuma ifamaa armastuse. Ta näitas õigeid sihte ja süttas tugewat waimu. Alles selle järele wõis algada sihiidele sammumine. Kreutzwald oli julge ettenägija, kes ei kartnud eestlastele waba tulewiku kuulutada.

Wõitlus ifamaa eest wabadusjõja lahinguwäljadel oli Kreutzwaldi töd järrelajastuseks.

Kreutzwaldi töd julgustab meid õigis raskustes. Kui see waim püsib, ei tarwitse meie oma tulewiku pärast mu-

res olla. Meil on minewikus olnud head kangelased — nende waimus edasi! Lubage mulle siis wabariigi walitfuse poolt kawada seda suurt kuju, mis saab meile olema elawaks mälestuseks ja wõimuseks julgustuseks. Nende sõnade järele kõrwaldas riigivanem katte lauluisa kujult. Moment on sügawalt kiigutaw. Riigivanema ettepanetul lauldaske „Mu ifamaa“.

Tulise waimuliku kõne ning talituse peab õpetaja Martensen ja selle järele apostl. õigeusu kumbe järele preester Rõbatow. Terwitusi ütlewad Wõru linna walitfuse nimel Fr. Suit, maakonnaw. nimel A. Rohwer, Wõru tuletõrje seltsi ja E. kirjanduseltsi nimel S. Songi, ajaloolane S. Prants, Wõrumaa õpetajate liidu, Wõrumaa üliõpilaskogu ja Wõru poegl. gümn. wilistlastkogu esitjad. Telegraafi teel terwitasid laub. tööstusminister R. Kornel, sõjaminister J. Soots, haridusministri Mikkelisaar, Läti saadik Sestis, Jaan Tõnison, L. Raudkepp j. t. Lõpuks lanti ette lühike aruanne Kreutzwaldi mälestuse jäädwustamise seltsi tegewusest. Wahhepeal kandis „Randle“ seltsi legafoor hra Raja juhatusel ette kolm laulu. Megamõbda walgus siis rahwas puiesitust laiali.

Kajastusi ajalehtedes Kreutzwaldi ausamba avamisest 1926

Päevaleht nr 233, 29. august 1926

Lauluisa mälestuseks.

**Riigiwanem ja wabariigi walitsuse liikmed
dr. Kreutzwaldile mälestussammast awamas.**

Sammast üle antud Võru linnale. Dr. Kreutzwaldi mälestussammast on võrulastele — pühapaik.

(Traaditeel oma erikirjajajadajalt.)

Wõru st. 29. aug. Võru täna keeb.
Rahwariikluse juba hommikul wana elaw.
Maanteebe kaudu woolab rahwast ühtelugu
juure. Winn on lühikes, Võrul ju täna
kahelordne pidupäew — näitus ja dr. Fr.
R. Kreutzwaldile mälestussamba awamine.
Meelolu on seda pidulikum, et kohal on ka
riigiwanem ja wabariigi walitsuse liikmed.
Riigiwanem jõudis Võru juba laupäewa
õhtul. Teda wõeti tavaliku auparaadiga
waastu.

Juba ammu enne H. 12 hakkab rahwas
woolama Võru linna parki mälestussamba
juure. Puude allused täituvad ootawast rah-
wast. Weerand tunni peale kella 1 jõuab ri-
giwanem kohale. Kohe astub kõnetooli dr.
Kreutzwaldi mälestuse jäädwustamise seltsi
esimees direktor Kõis ja terwitab riigiwa-
nemat ning palub teha oma käega mälestus-
sambalt late maha tämmata ja seega mäles-
tussammast awada.

Riigiwanem astub kõnetooli. Ka kõneleb
hoogalt dr. Kreutzwaldi tähtsusest Eesti kul-
tuuriloos, öeldes, et dr. Kreutzwald pani aluse
meie iseteadwusele, tema andis jõudu ja tuget

järeituliijatele töös, mis wiis Eesti wõidule.
Dr. Kreutzwaldi läbi olame jõudnud sinna,
kus praegu oleme — omas wabas iseseiswas
Eestis. Mõnustab dr. Kreutzwaldi elutöö ja
tegewuse wõrratut tähtsust Eestile. Oma kõne
lõpul tõmbab riigiwanem mälestussambalt
latte, seega awades mälestussamba. Orkester
mängib hünni.

Luteriusu korme järele õnnistab mälestus-
sammast õpetaja Martinson, apostliku
õigeusu korme järele preester Kõhalew.
Järgneb hull terwitusi ja õnnesoowe.

Kõige pealt wõtab sõna Võru linnapea
Suiit, siis Võru maakonnawalitsuse esi-
mees Kõhalew. Terwitawad veel Võru tu-
leõrje seltsi esimees, Eesti Kirjanduse Seltsi
nimel Songi, karstusliidu nimel Willem
Ernits, Võru „Kandle“ seltsi esimees
Kõhalew ja S. Prants, kes Kreutzwaldi
isiklikult lapsepõlves näinud.

Telegrafi teel oli õnnesoowe ja terwi-
tusi tulnud paljudelt walitsuse liigetelt ja
huntumatekt jeltskonnategelastelt, mis ette
loeti. Rõõruks tühustati pidulisi mälestus-
samba tekkimise ajaloo ja seltsi aruande

andmetega. Sammas läks maksma 800.000
marka, milline summa täielikult tasutud, ai-
nult samba ilustamiseks oleks veel summasid
tarnis, mida seltskond muudugi ei tahtnud and-
ma. Mälestussamba ehitamise mõtte alga-
tajaks oli Võru Noorsoo Karskus-
liit.

Kui awamiskeremontii mõõda, astub kõ-
netooli dr. Kreutzwaldi mälestamise jääd-
wustamise komitee seltsi esimees ja annab
üle Võru linnale dr. Kreutzwaldi mälestus-
samba, teadmisest, et linn teda wäärikalt
hoiaks ja kalliks peaks. Võru linnapea wõ-
tab mälestussamba vastu ja annab sõnu, et
dr. Kreutzwaldi mälestussammast jääb pü-
hämaaks paigaks võrulastele ja igale
eestlasele.

Õnnetuselise tänapäe riigiwanemat ja wa-
bariigi walitsuse liikmeid, kes oma juures-
olewaga austanud mälestussamba awamist.
Ühklasi teatatkse, et seltsi kawatseb omandada
maja, kus elanud dr. Kreutzwald, lootes seal-
juures seltskonna toetuse ja abi peale.

Mälestussamba awamiskeremontii kestis
2½ tundi.

Postimees nr 234, 30. august 1926

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas 1926

Ilustati Kreutzwaldi aujamba ümbrust.

Nagu warem pargiskäijad
wõisid näha, oli Luulise Kreutzwaldi
aujamba ümbrus kaunis
lohalasse seisukorda jäetud.
Ümbrust ehtisid ainult kruus ja
korraldamata wäiksed munaliwid.

Siljuti kaunistasid aga gaidid
aujamba ümbrust ilusate, mitme-
wärwaliste lilledega. Siin peame
suur aitäh ütleva gaididele ning
pr. Pääsukele, kes oli selle
mõtte algataja ja töö eestwõtja.
Ei saa ka unustada skautide
wanemate kogu, kes selleks aine-
liselt kaasa aitas.

Wõru Teataja nr 73, 06. juuli 1933

Luulise Kreutzwaldi aujamba alune korras

Ennawallitsuse poolt korraldati põh-
jalikult ümber luulise aujamba alune
linna puustitus. Sente kruusase aluse
asemele tehti korralik alus mullast, is-
tutatid lilli ja lülitid muru, mis seni weel
pole jõudnud alles tõusta. Maltseka
aluse kaunistamise tööd wiks läbi asja-
tundlikult aednik E. Rõis.

Korrastati Dr. Fr. R. Kreutzwaldi
mälestussamba ümbrust.

1934. aasta suvel tehti samba
ümber korralik mullast alus,
istutati lilli ja külwati muru.

Wõru skaudid, eesotsas pr. Pääsu-
kelega wõtsid aluse kaunistamise ja lillede
eest edaspidise hoolitsemise oma hoolde.
Jäätsid küll tõsiselt soovida, et ka Wõru
kodanikud, eriti noorsugu, oskaks ilusast
asjast lugu pidada ja mõni „wahwa
poiss“ oma ulatust ei haktaks lilledeste
lallal demonstreerima.

Wõru Teataja nr 64, 12. juuni 1934

Kreutzwaldi mälestussamba pilte hakati kasutama kujunduselemendina

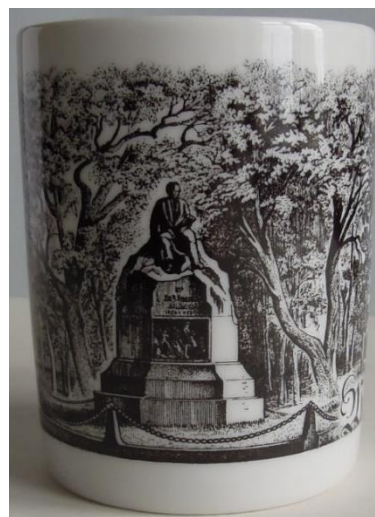
Esmakordselt Eestis walmistatud ja wõrulastele suureks uudiseks walmisid ja ilmusid müügile igasugused nahktööd, nagu kirjablokid, albumid jne.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba kujutusega.

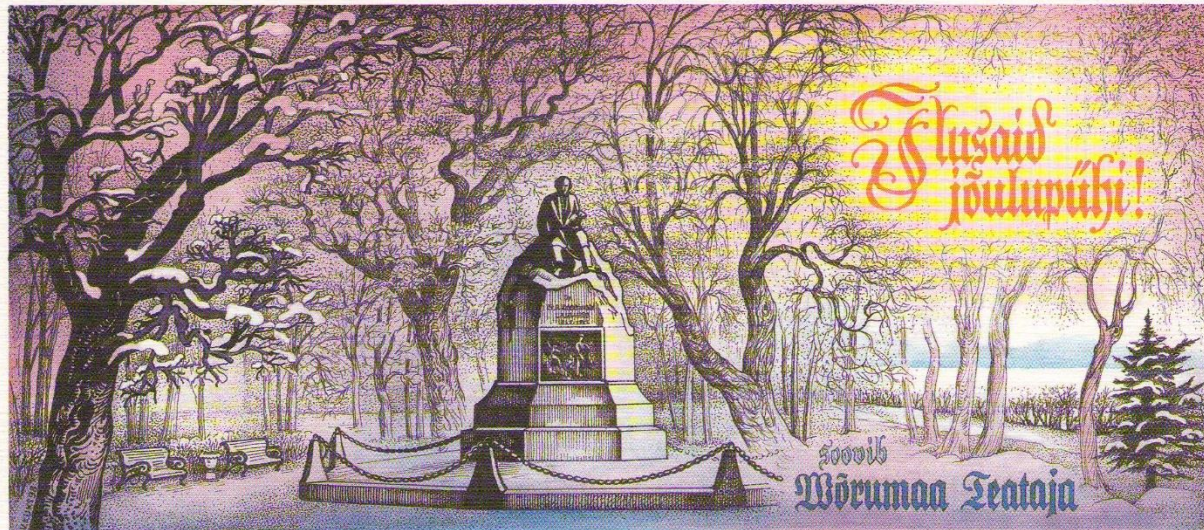
P. S. Jalgratta osad kõige odawamalt.

R. WESKE,
kulla- ja kellasepaüri, Jüri t. 5.

Wõru Teataja nr 47, 04. mai 1933

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas Viive Kuksi graafikal

Populaarseks sai pildistamine Kreutzwaldi mälestussamba taustal

KUI Teie tulete Võrru
laulupeole, linna juu-
belile või muide, siis laske
end

PILDISTADA PARGIS

**Kreutzwaldi ausamba
juures.** See jääb Teile
püsivaks mälestuseks. Pil-
distamine igal ajal.

A. KEPNIK.

Suvine Võru.

Päewapildistamine on haigus.

Mõnele on pargis tüüpilistaja
juures pildistamine haiguselks saanud.
Päewapiltitit A. Kepnit, kes 1920. a.
olnud esimene tänawa päewapiltitit
Tallinnas Jaani kiriku juures seletab,
et nüüd on küll waitsem aeg kui ke-
wadel, aga tööd on siiski. Tellimisi
tuleb päämiselt kindlatelt kun-
dedelt, telledets häämelega nimetud
just Dr. Pääsute prouaga. Aga on
ka teisi, kes järjetindlalt lasewad oma
näo paberile panna. Enamus taha-
wad end itta nii pildistada, et pil-
dile ka lauluisa Kreutzwald jääb. Ole-
wat nagu nooblim ja soliidsem. Kui
Kreutzwald seda omal ajal ka ise oleks
wõinud aimata!

Wõru Teataja nr 90, 13. august 1929

Peeter Lindsaar, Ellen-Benita Matteus, Leontine
Lindsaar, Erich-Johannes Matteus, 1937

Ülo Kera

1930

1986. aasta mais rüüstas torm pargis, murdis puid ja jättis Fr. R. Kreutzwaldi ausamba ilma iidsete põlispuude kaitsvast varjust

1978. aastal restaureeriti sammast. Töid teostasid Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse kunstnik-restauraator Corneelius Tamm ja Tallinna Linnamuuseumi restauraator Jaan Märss.

Sambalt eemaldati lahtised tsemendiosad, puhastati tähed, Kreutzwaldi kuju puhastati ja patineeriti, siluti praod ja toonitati kogu pind. Ka sammast ümbritsevad postid tõsteti ülespoole, et ketid ripuksid vabalt õhus.

Sammas enne ja pärast restaureerimist 1978. aastal

1987.-1988. aastal asendati Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba betoonist alus graniitalusega nagu juba kujur A. Adamson oli kavandanud. Töid teostas ENSV Kunstifondi ettevõtte „Ars-Monumentaal“. Projekti autor oli Juhan-Edvard Illend, modelleerimisel osales skulptor Mati Karmin. Tööd lõpetati **25. augustiks 1988.**

Õ I E N D

Võru linnas asuva Fr. R. Kreutzwaldi monumendi restaureerimise kohta

1984. aasta augustis möödub 200 aastat Võru linna asutamisest, 40 aastat linna vabastamisest fašistlikest okupantidest ja ka 150 aastat ajast, mil Fr. R. Kreutzwald noore arstina asus elama Võrru, kus ta kirja pani rahvaepose "Kalevipoeg". Võru juubeli tähistamine on heaks kiidetud direktiivorganites.

Seoses juubeliga on rajooni partei- ja täitevkomitee kavandanud rea ehituse ja heakorra alaseid meetmeid ning mitmesuguste juubeliürituste läbiiviimise.

Üheks probleemiks juubelika ettevalmistamisel on Fr. R. Kreutzwaldi monumendi restaureerimine.

See püstitati 1926. aastal rahvalt kogutud annetustest. Autor on omaaegne tuntud skulptor Amandus Adamson. Tänapäevaks on A. Adamsoni loodud paljudest monumentidest vabariigis alles ainult kolm: "Russalka" Tallinnas (1902), Lydia Koidula monument Pärnus (1929) ja Fr. R. Kreutzwaldi monument Võrus. Neist "Russalka" kuulub autori varasemasse loomeperioodi. Hilisemast loomingust peab kunstiteadus Fr. R. Kreutzwaldi monumenti väärtuslikumaks (vt. "Eesti kunsti ajalugu", Tallinn, 1977. i. kd. II osa, lk. 247).

Fr. R. Kreutzwaldi monumendis on autor veelgi edasi arendanud juba "Russalka" puhul tähelepanudavat monumendi skulptuurse ja arhitektuurse lahenduse ühtsuse taotlust. Skulptuur ei paikne lihtsalt arhitektuurisel pjeestaalil, vaid moodustab sellega lahutamatu terviku. Aluseks on korrapärane hulktahtukas, mis kasvab üle kivirahmiks, millel pronkskuju nagu "istub". Aluse esiküljel paikneb "Kalevipoja" teemaline pronksbareljeef, paremal küljel väike "Kandlemärgija" pronkskuju, vasakul ja tagaküljel tsitaadid "Kalevipojast".

Kahjuks ei jätkunud samba püstitamiseks kogutud vahenditest autori ideede terviklikuks teostamiseks. Alus pidi tehtama graniidist kuid olude sunnil teostati krohvisegust, millesse täiteks lisatud graniidikilde. Aluse pealispinna modelleerimiseks kasutati täemendisegu. Samas otsustati võimaluste paraneses teostada skulptuuri alus graniidis, nagu autor selle oli kavandanud.

Neid võimalusi kodanlikus Eestis ei tulnud.

Alates nõukogude võimu taaskestamisest Eestis on see probleem pidevalt päevakorras püsinud, ent piiratud võimaluste tõttu üha edasi lükkunud. Käesoleval ajal muudab küsimuse eriti aktuaalseks see, et monumendi alus on täiesti amortiseerunud. Seda on korduvalt püütud parandada, ent eriliste tulemusteta. Alus materjal on ajapikku muutunud rabedaks. Sellest on tükke välja pudenenu ja kujult voolav vihmavee on alusesse uuristanud suuri vagusid.

Võru linnas on praegu ainult kaks kunstiliselt arvestatavat monumendi. Punaste kättide monument (graniit, 1974, autor E. Kirs) lõhenes pooleks ja selle remontimine terrasiitkrohviga ei andnud soovitud tulemusi. Linnas puudub V. I. Lenini monument ja seda taotletakse. Kõik see tõstab oluliselt avalikkuse tähelepanu monumentidele.

Rajoon kavandas Fr. R. Kreutzwaldi monumendi rekonstrueerimise rajoonile eraldatud heakorrasummade arvel, milleks oli olemas ka vastav nõusolek. Tööde teostamiseks oli kokkulepe Tallinna kombinatiga "ARS". Orienteeruv maksumus 70 tuh. rubl., sealhulgas graniidi maksumus ca 13 tuh. rubla. Seoses NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1983. aasta määrusega nr. 313 liialduste kohta memoriaalkomplekside ja monumentide rajamisel keeldus Ehituspanga EV osakond pärast konsulteerimist NSVL Ehituspangaga objekti finantseerimast, kui puudub rekonstrueerimiseks NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu valitsuse eriluba. Pank tõlgendab ülalmärgitud määrust ilmselt laiendavalt, kuna määrus olemasolevate monumentide ja memoriaalrajatiste korrastamisest ning restaureerimisest ei räägi.

EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru Rajooni RSN Täitevkomitee peavad monumendi restaureerimist väga tähtsaks. Rajooni töötajad on nendest kavandest teadlikud ja töid järjekordselt edasi lükata ei saa. On olnud ka ettepanekuid, et kui ei ole võimalik monumendi rekonstrueerimine ühiskondlike vahenditega, korraldada selleks annetuste kogumine

elanikkonnalt.

Kandes ette Fr. R. Kreutzwaldi monumendi rekonstrueerimisega seonduvatest küsimustest toetab ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse kultuuri ja tervishoiu osakond rajooni taotlust monumendi korrastamiseks ja peab õigeks leida võimalusi tööde teostamiseks riiklike vahenditega.

Käesolev õiend on kooskõlastatud EKP Keskkomitee kultuuriosakonnaga.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu
Asjadevalitsuse
kultuuri ja tervishoiu osakonna
juhataja

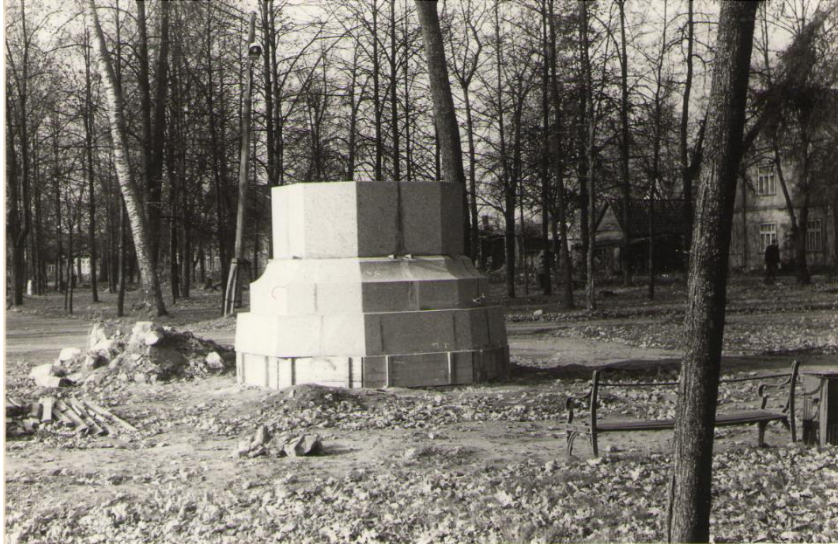
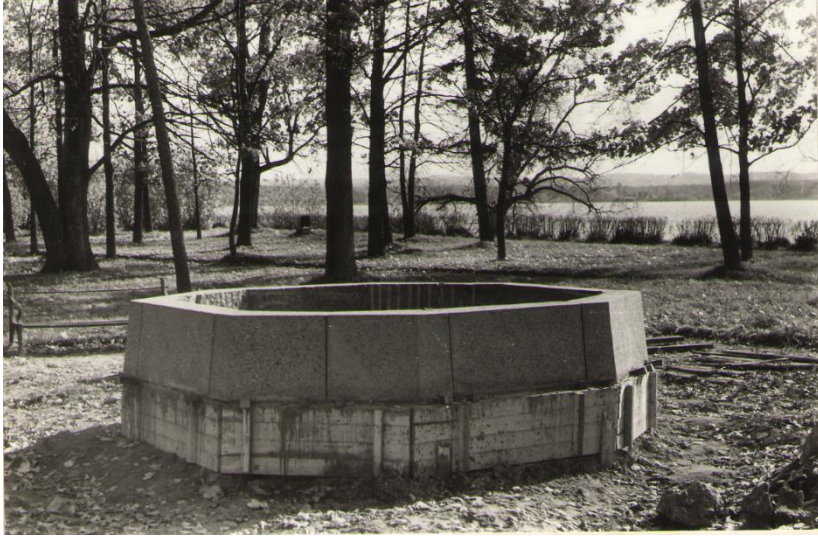
L. LAKS

Õiend Võru linnas asuva Fr. R. Kreutzwaldi monumendi restaureerimise kohta

Betoonist aluse lammutamine, aprillis 1987

Graniidist aluse ehitus

Graniidist aluse ehitus 1987-1988

03. juuli 1988

2009. aastal paigaldati Tamula kaldale parki raamatukujuline infokandja, mis annab ülevaate pargist ja Fr. R. Kreutzwaldi tegevusest

08. september 2009 (fotod Marika Sepp)

Kreutzwaldi mälestuspäeval süüdatakse küünlad ausamba juures

Fr. R. Kreutzwald 200. Kreutzwaldi mälestuspäev 14. detsember 2003 (fotod Maidu Jaason)

Kreutzwaldi mälestuspäev 14.12.2008

Kreutzwaldi mälestuspäev 14.12.2010

Kreutzwaldi mälestuspäev 14.12.2014

Kreutzwaldi mälestuspäev 14.12.2019

Kreutzwaldi mälestuspäev 14.12.2020

Üritusi Kreutzwaldi mälestussamba juures

Võru haigla avamine, 15.05.1982 (foto Mati Pakler)

*Kreutzwaldi 100. surma-aastapäev, 25.08.1982
(foto Joosep Aader)*

Võru folkloorifestivali avamine, 10.07.1997

Võru folkloorifestivali avamine, 13.07.2006

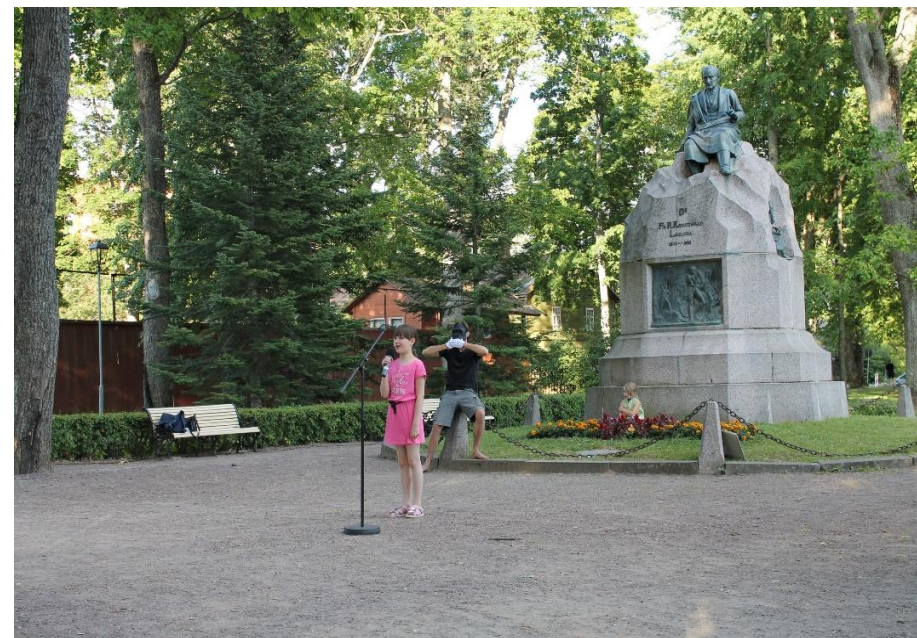
Pärimustantsufestivali avamine 06.07.2017

Etendus „AGA MEIE ELAME VÕRUS“, 20.08.2004

*Katariina allee avamine, 06.09.2013
Kreutzwaldi rollis Kalju Liiver
(foto Malle Avans)*

Kilomeeter skulptuuri, 04. ja 05.07.2015 (fotod Malle Avans)

Võru Kreutzwaldi Kooli avaaktus, 01.09.2015 (fotod Marika Sepp)

Dr Fr R +

29. augustil
90 aasta eest avati Võrus
Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas

Skulptor Amandus Adamson

August 2016 – Kreutzwaldi mälestussammas 90 (foto Marika Sepp)

*Võru linnapäevad,
muuseumitöötajad mälestussamba
juures, 19.08.2016*

Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks, **22. veebruaril 2018**, said 20 tuntud skulptuuri sinimustvalge salli või mütsi, et tänada omaaegseid suurkujusid nende panuse eest Eesti Vabariigi sünniloos. Nii sai ka Fr. R. Kreutzwaldi kuju pähe Eesti lipu värvides mütsi.

22.02.2018 (fotod Malle Avans)

Detsember 2020 - olukorrale kohaselt on ka Kreutzwaldil kaitsemask ees

30.12.2020 (foto Malle Avans)

25.12.2020 (foto Ene Hinn)

Vaade järvelt, 2021 (foto Malle Avans)